

նաոր դատաքննութեան ոճ մը: Այս խորհրդածութենէն մտքերնիս կիյնայ այն պատմութիւնը որ ասկէջ քառասուն տարի մը առաջ արեւելցի կրօնաւորին մէկը դատաստանի կանչուած էր Հռովմ, եւ տարիներով կշարշարուէր այն տեղը, չկարենալով խօսք հասկըցընել պապին եւ կարդինալներուն որ դատաստանը վերջացընեն եւ թողուն որ իւր երկիրը դառնայ: Օր մըն ալ այնքան կենդանայ դատաւորներուն դանդաղութեանը վրայ՝ որ անոնց առջեւ երկու ձեռքը մէկէն դէպ յերկինք կը վերցընէ ու այրած սրտով մը կըսէ. «Փնօք, քեզ Քրիստոս, փնօք քեզ որ Հռովմ չեկար չարշարուելու. մեր արեւելցիները երեք օրուան մէջ քու դատաստանդ վերջացուցին, իսկ այս անիրաւները երեսուն տարուան մէջ պիտի չվերջացընէին՝ որ աշխարհս փրկուծեան հասնէր»: Այս կէս կատակով գրուցուած խօսքն ալ յայտնի է թէ ճշմարտութեան երես մը ունի:

Ռուսաց օրագիրներուն մէջ անուանիներէն մէկը ըսած էր անցեալ տարի. «Շատ անգամ պատահեր է ու կպատահի անպակաս, որ բարի եւ խղճմտանքաւոր մարդիկ ալ ստիպուեր են տէրութեան օրէնքներուն պաշտպանութեանը դիմելու. դատաստանը կսկսի, եւ երեսուն՝ քառասուն՝ յիսուն, մինչեւ հարիւր տարիէն կվերջանայ, անոր հետ ալ դատաստանը բացողներուն կեանքը կլմընայ... Վառկին, Շիշքին, Ուլարով, Պիլիպին, Մեշքով անուններով հռչակաւոր մարդկանց դատաստանները Ռուսաստանի մէջ շատ մարդու յայտնի են» (*): Օրագիրը յետոյ իրաւամբ փռօք կուտայ Աստուծոյ եւ զովութիւն

այժմու Վեհափառ ԿԱՅՅԵՐԻ Կառավարութեանը՝ որ այժմ դատաստանական գործերը սկսած են օրէ օր կարճընալ եւ դիւրանալ, եւ ժողովուրդն ալ սկսեր է ճանչնալ դատաստան բանալուն վնասները եւ զգուշանալ:

Բայց մեր ազգը ինչպէս որ շատ բանի մէջ սովորութիւն ունի այն ատեն հետեւելու եւրոպացւոց մէկ նորաձեւութեանը (*մոսայիկ*), երբոր այն նորաձեւութիւնը հիննայ ու ծթոխ, կարծես թէ այս բանիս մէջ ալ նոյն պակասութիւնը կցուցընէ. ուստի եւ մինչդեռ Ռուսները սկսեր են դատաստանարաններու դռներէն հեռու քալել, մերոնք տեղ տեղ սկսեր են իրարու կամուրիշներուն դէմ վազել դատաստանարաններուն դռները, եւ իրենց ստակն ու կեանքը միանգամայն փճացընել: Ասոր համար մեր կողմերու իմաստուն եւ բարեսէր քաղաքապետներէն մէկը զանգատելով մերայնոց դատասիրութեանը վրայ՝ մեզմէ անգամ խնդրեց ընտանեքար որ գրով եւ բանիւ զգուշացընեմք զանոնք այս վնասակար սովորութեան չափազանցութենէն:

Այս վնասակար դատասիրութեան դէմ մի միայն ճար եւ դարման այս է որ թեթեւ տարածայնութիւնները, վէճերը, կոխները մէկէն իսկզբան դադրին վերջանան շուտով՝ արդարասէր եւ պատուաւոր անձանց միջնորդութեամբ ու որոշմունքովը, ինչպէս որ ատենով կիկնէր, եւ մինչեւ ցայժմ տեղ տեղ սովորութիւն է ընել: Իսկ եթէ հարկը ստիպէ դատաստանի դիմելու, այն ատենն ալ անպատճառ հարկաւոր է տեղւոյն օրինացը հմուտ լինել՝ որպէս զի զուր տեղը ոչ դատաստանի ձեռք զարնէ մէկը, եւ ոչ ստըկէ ելլէ ինքը եւ ստըկէ հանէ զուրիշները:

(*) Указатель политико-экономический № 109, 1859:

ՀՌՈՎՄԱՅ ՊԱՊԵՐՈՒՆ ՀՈԳԵՒՈՐ ԵՒ ՄԱՐՄՆԱԽՈՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Այս տարուան քաղաքական լուրերուն մէջ ամենէն զխաւորը Իտալիոյ խնդիրն է, ինչպէս որ ուրիշ անգամ ալ ըսինք. եւ այն խնդրոյն մեծ դժուարութիւնը պապին իշխանութեանը իւր հպատակներուն վրայէն պակսելուն համար է:

Եւրոպայի երեւելի տէրութիւնները եւ իմաստուն քաղաքագետները իրաւունք տուին

ու կուտան այն Իտալացւոց որ չեն ուզեր այլ եւս պապին իշխանութեանը տակ մնալ. վասն զի ամենուն ալ յայտնի են մէկ կողմանէ պապական կառավարութեան մեծամեծ պակասութիւնները, եւ միւս կողմանէ պապին Իտալիոյ ժողովրդոց վրայ ունեցած իշխանութեան խախտում լինելը:—Պապը եւ իւր խորհրդական կարդինալները ամէն ջանք կընեն

Եւ ամէն տեսակ հոգեւոր եւ մարմնաւոր զէնք կբանեցընեն՝ որ իրենց հպատակները նուաճեալ պահեն իրենց լուծին տակը: Իսկ պապականները, այսինքն կաթոլիկ ժողովրդոց մէջէն միամիտներն ու տգէտները, մեծ շփոթութեան մէջ են, կարծելով թէ պապին ժամանակաւոր իշխանութեանը զպշիլը՝ նորա հոգեւոր իշխանութեանն ալ մեծ վնաս ընել է: Հապա ինչ պիտի ըսեն այն խեղճերը երբոր հասկընան թէ պապին հոգեւոր իշխանութիւնն անգամ անհիմն եւ խախտւած է. եւ թէ *Հոռոմայ եպիսկոպոս* կամ *աւետեան պատրիարք* ըսուելէն իզատ՝ ուրիշ ամենեւին իշխանութիւն կամ մեծութիւն չունի նա Քրիստոսի ընդհանրական եկեղեցւոյն վրայ:

Մեզի կերեւնայ թէ ոչ սակաւ օգտակար եւ հաճոյական ծառայութիւն կընենք մեր ընթերցողաց՝ թէ որ այս խնդրոյն վրայ որչափ որ կարելի է պարզ կերպով խօսիմք այս տեղ, եւ հասկըցընեմք թէ իրաւունքը որ կողմն է, պապին եւ պապականաց կողմը՝ թէ անոնց կառավարութենէն ազատիլ ուզող խեղճ ժողովրդոց:

Որինաւոր տէրերու հպատակ մնալը որ եւ իցէ մարդու պարտքն է. իսկ ապօրինաւոր տիրոջ հպատակութենէն ելլելու ոչ ապաքէն ամէն մարդ իրաւունք կունենայ՝ երբոր բարեկիրթ տէրութեանց եւ ժողովրդոց հասարակաց կարծեօք հաստատուի այն իրաւունքը:

Պապական իշխանութիւնը ամբողջ պահելու աշխատողները ամէն ջանք կընեն ցուցընելու թէ պապին մարմնաւոր իշխանութիւնը *օրինաւոր* է. եւ իրենց խօսքին իբր թէ ոյժ տալու համար՝ սխալ սխալի վրայ կաւեցընեն ու կպնդեն թէ պապին մարմնաւոր իշխանութիւնն ալ հոգեւորին հետ կապուած է, անկէջ չբաժնուիր. ուստի կըսեն թէ ո՛վ որ պապին մարմնաւոր իշխանութիւնը պակսեցընել ուզէ, նորա հոգեւոր իշխանութենէն ալ զլուխ քաշած կլինի:

Ըսել է որ եթէ ուզեն հասկընալ թէ պապը իրենց կարծած հոգեւոր իշխանութիւնն ալ չունի, եւ թէ ապօրինաւոր կերպով կանուանէ ինքզինքը *Գլուխ եկեղեցւոյ*, մարմնաւոր իշխանութենէն զրկուելուն վրայ ամենեւին պիտի չզարմանան ու պիտի չցաւին: Եւ յիշաւի. պապականաց գլխաւոր սխալը յայնմ է որ նախ

եւ առաջ պապին *հոգեւոր* իշխանութեանը վրայ ծուռ եւ չափազանց կարծիքներ ունին. վասն զի մօքերնին զրաժ են թէ պապը միանգամայն քահանայութիւն եւ թագաւորութիւն ունի, եւ թէ նորա ժամանակաւոր իշխանութիւնը *օրինաւոր* է, եւ թէ պապը մի միայն փոխանորդ է Քրիստոսի այս աշխարհիս վրայ, եւ թէ ինքն է գերագոյն զլուխ եկեղեցւոյ, եւ այլն:

Այն անուանի տետրակն որ ելաւ Գաղղիա տարւոյս սկիզբները „Պապն եւ Գետպանածորով“ անունով, այս ծուռ սկզբանց վրայ հաստատուած էր. անոր համար ալ խիստ շատ հակառակութիւն կրեց Եւրոպայի մէջ ամէն կողմանէ. վասնզի քանի տեղ ինքն ալ իւր խօսքերուն հակառակը կխօսի: Մէկ մը կըսէ թէ ժամանակաւոր իշխանութիւն ունենալը *հարկաւոր* է պապին, մէկ մ'ալ կդառնայ կհաստատէ թէ այն իշխանութիւնը պապին ամենեւին *չվայելի*ն ետեւ՝ մեծապէս ալ *վնասակար* է իրեն հոգեւոր իշխանութեանը. մէկ մը իրաւամբ վար կզարնէ պապին մարմնաւոր կառավարութիւնը, եւ անոր մեծամեծ պակասութիւնները դուրս կհանէ. մէկմ'ալ կդառնայ խորհուրդ կուտայ որ Հռոմ քաղաքը պապին մարմնաւոր իշխանութեանը հնազանդի ու հանդարտ կենայ:

Այն տետրակին դէմ զօրաւոր պատասխաններ տուողներ շատ եղան Եւրոպացւոց մէջ, ինչպէս որ ըսինք, երկու կողմէն եւս: Մէկ կողմէն՝ պապն ու պապականները անիծեցին, նզովեցին ու մերժեցին տետրակին խօսքերը, որովհետեւ մէջը ըսուած էր թէ Հռոմ քաղաքը պապին համար բաւական է, Ռոմանիա նահանգը թող ազատի ձեռքէն. միւս կողմէն ալ ուղիղ դատաստան եւ արդարութիւն սիրող անձինք պախարակեցին՝ վար զարկին նոյն տետրակը, որովհետեւ պապին իշխանութիւնը առաջ չափազանց կբարձրացընէր, եւ յետոյ կուգէր որ Ռոմանիան առնուի ձեռքէն ու Հռովմը միայն գերի մնայ պապին:

Յայտնի բան է թէ մենք ալ այս վերջիններուն կարգէն ենք. եւ որպէսզի մօքերնիս լաւ հասկըցընեմք մեր ընթերցողաց, կուզեմք այս տեղս պարզ եւ ընդհանուր տեղեկութիւն մը ղեկ պապական իշխանութեան վրայ:

Պայ բառը արեւելեան լեզուաց մէջ մեծ հայր կնշանակէ, ինչպէս նաեւ մեր աշխարհաբանին մէջ. մէկ քանի լեզուաց մէջ ալ հայր կնշանակէ, ինչպէս *պապա* բառը տաճկերէն, եւ *փափա*՝ եւրոպական շատ լեզուներով:

Այս սիրոյ եւ մեծարանաց անունը տուին առաջին քրիստոնեայ Յոյնք իրենց եպիսկոպոսներուն ու առաջնորդներուն. յետոյ սովորութիւն ըրին նաեւ հասարակ քահանաներուն տալու, եւ անկէց մտաւ Տաճկաց մէջ *փափազ* բսել ամենայն քրիստոնեայ քահանայից, ինչպէս որ Ռուսք ալ մինչեւ ցայժմ *փափ* կրսեն քահանային ռամկօրէն: Երբեմն մինչեւ դպիրներուն կամ տիրացուներուն եւս *պապ* բռնաձք կայ, ինչպէս որ կվկայեն նաեւ պապական հեղինակները, եւ յանուանէ Բարոնիոս կարգինալը:

Բայց մասնաւոր կերպով սովորութիւն եղաւ իններորդ դարուն մէջ՝ *պապ* անունը տալ հին ատենի չորս գլխաւոր պատրիարքներուն, այսինքն Աղեքսանդրիոյ, Հռովմայ, Անտիօքայ ու Երուսաղեմի պատրիարքաց:

Իսկ երբոր տիրապետութեան գոռոզ հոգին սկսաւ աճիլ Հռովմայ եպիսկոպոսաց սրտին մէջ, ետեւէ եղան որ *պապ* անունը իրենց միայն տրուի. եւ այս բանը ժողովով հաստատեց խրոխան եւ սոսկալին Գրիգոր Է, 1073-ին, այնպիսի ժամանակ որ Հռովմայ եպիսկոպոսաց մարմնաւոր իշխանութիւնը քանի զնացեր մեծցեր էր, եւ իրենք հոգեւոր եւ մարմնաւոր ճոխութիւնները մէկտեղ խառնելով՝ մինչեւ թագաւորներու կրամայէին, եւ նոցա հպատակներուն վրայ կտիրէին:

Պայ անունին պէս իրենց սեպհականեցին Հռովմայ եպիսկոպոսունք նաեւ հայր սուրբ եւ *սրբոյրիւն ձեռ* պատուանունները, որ ոչ միայն հին ատեն ամենայն քահանայից եւ կրօնաւորաց կտրուէին, այլ եւ մինչեւ ցայժմ արեւելեան շատ ազգաց մէջ, ինչպէս նաեւ մեր ազգին սովորութիւնն է: Իններորդ դարուն ետքերն անգամ Գրիգոր Ա. պապը՝ Կոստանդնուպօլսոյ պատրիարքին գրած նամակին մէջ *Ձեռդ սրբոյրիւն* կըսէ անոր. բայց Գրիգոր Է. պապը այս պատուանունն ալ իրեն սեպհականեց, եւ հրաման հանեց որ իրեն միայն հայր սուրբ բսեն՝ ոչ միայն ժողովուրդներն ու մեծամեծները, այլ եւ թագաւորները, եւ միայն իրեն ոտքը համբուրեն ամէնքն ալ: Այս բա-

նին ճշմարտութեանը կվկայէ նաեւ Բարոնիոս կարգինալը իւր գրուածոցը մէջ:

Մեր օրերն անգամ զարմանալի դիպուած մը պատահեցաւ՝ յորում յայտնի եղաւ թէ Հռովմայ պապերը ինչպէս սաստիկ կպահանջեն այսպիսի ունայն եւ գոռոզ տիպոսները իրենց համար: Հռովմական ռուս (կամ ռութեն) քահանային մէկը գիր գրելով Քաղդէացոց պատրիարքին, վերնագրին մէջ լատիներէն դրեր էր *Սրբոյրիւն Ձեռ* բառը. այն նամակը Հռովմայ փրփականտային ձեռքն որ ընկաւ՝ իսկոյն բանադրանաց թուղթ զրեց քահանային թէ ինչպէս յանդգներ է պապին սեպհական եղած պատուանունը ուրիշ եպիսկոպոսի տալու: Ինչ ծիծաղելի սահանջմունք:

Այսպիսի յափշտակեալ պատուանուններէն են պապին *զերագոյն ֆահանայապետ, զյուխ եկեղեցոյ Քրիստոսի, փոխանորդ Քրիստոսի* բռնիլը, եւ սոցա նման բացարձակ եւ ամբարտաւան խոշոր խոշոր ածականներ: Բայց մենք անունները մէկդի ձգեմք, իշխանութիւնը նայիմք թէ որչափ է, ուսկից առած է եւ ինչպէս կը բանեցընէ պապը:

Թէ որ իրեն ու իրեններուն հարցընեմք, պատասխան կուտան թէ պապերուն իշխանութիւնը *աստուածային իրաւամբ* տրուած է իրենց իվերայ ընդհանրական եկեղեցոյն Քրիստոսի, ուստի եւ անսահման իշխանութիւն է՝ Աստուծոյ իշխանութեանը նման, եւ ոչ միայն հոգեւոր իշխանութիւն է՝ այլ եւ մարմնաւոր:

Բայց մենք սուրբ Աւետարանին մէջ ու եկեղեցական պատմութեանց մէջ նայիմք թէ ճշմարիտ է այդ կարծիքը թէ սուտ: Գիտեմք որ ոչ միայն կաթոլիկ չեղող ազգաց աստուածաբանները, այլ եւ նոյն իսկ կաթոլիկներուն մէջէն շատ աստուածաբաններ, այն աստուածաբանից մէջ ալ գիտունները, յայտնապէս ցուցուցած են թէ պապերը յանիրաւի այնքան մեծութիւն եւ իշխանութիւն կձախսեն: Իսկ մեր որ սուրբ Աւետարանը կճանչնամք լուսաւոր ազբիւր ամենայն կրօնական ճշմարտութեանց, նախ հոն նայիմք, իսկոյն կգտնեմք հետագայ ճշմարտութիւնները ամենապարզ կերպով հաստատուած. այսինքն թէ

Նախ, Քրիստոս Տէրն մեր երկրիս վրայ իրեն մասնաւոր փոխանորդ կամ յաջորդ չունի, այլ ինքը պիտի թագաւորէ մինչեւ դատաստանին օրը:

Երկրորդ, Քրիստոս Տէրն մեր ինքը միայն է իւր եկեղեցւոյն հիմը, գլուխը, քահանայապետը, հովուապետը, տէրն ու վարդապետը:

Երրորդ, Առաքեալներն ամէնքն ալ մէկմէկու հաւասար էին. մէջերնէն մէկը չկար որ միւսներուն վրայ իշխանութիւն առած լինէր. ուստի եպիսկոպոսներն ալ իբրեւ յաջորդք առաքելոց՝ հաւասար են իրարու, եւ մէկը չկայ մէջերնին որ Աստուծմէ դրուած լինի գլուխ ընդհանուր եկեղեցւոյ:

Չորրորդ, Առաքեալք հրաման չունէին աշխարհական իշխանութիւն կամ ժամանակաւոր տէրութիւն բանեցընելու. ուրեմն իրենց յաջորդներն ալ *հոգեւոր* իշխանութիւն միայն պիտի ունենան՝ եւ ոչ *մարմնաւոր*:

Այս չորս ճշմարտութիւնն ալ մի առ մի բացատրեմք համառօտ ու պարզ խօսքերով:

Ա. Քրիստոս Տէրն մեր ինքը կթագաւորէ երկրիս վրայ անմիջական իշխանութեամբ, եւ փոխանորդ ունենալու կարօտ չէ: Հրեշտակը Որդւոյն Աստուծոյ մարդեղութեան աւետիսը սրբոյ Կուսին տալու ատեն՝ ըսաւ. «Եւ քաղաւորեացի իվերայ տանն Յակովբայ *իշխեսեան*, եւ թագաւորութեան նորա *վախճան մի լիցի*» (Ղուկ. Ա, 32—33): Թէ որ ինքը կրնայ թագաւորել, իրեն տեղը փոխանորդ ինչ հարկաւոր է:

Ինքն իսկ Քրիստոս ըսաւ իւր աշակերտացը՝ երկինք վերանալէն առաջ. «Ահաւասիկ ես ընդ ձեզ եմ զամենայն առօրս մինչեւ իկատարած աշխարհի» (Մատթ. ԻԲ, 20): Ինչո՞ւ չըսաւ թէ այսուհետեւ իմ տեղս փոխանորդ ճանչցէք զՊետրոս եւ անոր յաջորդները:

Պօղոս առաքեալ կրսէ յայտնապէս. «Յիսուս Քրիստոս մեռաւ եւ յարեաւ, զի մեռելոց եւ *կենդանեաց* առհասարակ տիրեսցէ» (Հռովմ. ԺԳ, 9): Եւ զարձեալ, «Յիսուս Քրիստոս *երեկ եւ այսօր* նոյն եւ յաւիտեանս» (Եբր. ԺԳ, 8): Ինչո՞ւ չըսէր թէ *երեկ* (այսինքն առաջ) անձամբ կթագաւորէր իւր եկեղեցւոյն վրայ, իսկ *այսօր* եւ *այսուհետեւ* իրեն փոխանորդներուն ձեռքովը կթագաւորէ:

Պապերը եւ պապականք այնչափ մոռցեր են այս ճշմարտութիւնն որ մտքերնին դրած են թէ Քրիստոս իւր եկեղեցւոյն կառավարութիւնը պապին, եւ *միայն պապին* յանձնած է. ուստի եւ համարձակեր են մինչեւ ըսելու թէ

պապն է քաղաւոր քաղաւորաց եւ *կայսր կայսերաց*, *փոխանորդ Աստուծոյ իվերայ երկրի*, եւ *Գրեթէ ԱՍՏՈՒԱԾ*, ինչպէս որ կրսէ նաեւ *Յերրարիկ* իրեն աստուածաբանական բառարանին մէջ:

Բ. Քրիստոս Տէրն մեր միայն է բացարձակ հիմն, գլուխ, հովիւ, քահանայապետ, տէր եւ վարդապետ եկեղեցւոյ: Պօղոս առաքեալ կգրէ Կորնթացւոց թէ «Ազդ եղել ինձ վասն ձեր, եղբարք, թէ հակառակութիւնք են իձեզ: Եւ արդ «ասեմ իսկ, եթէ իւրաքանչիւր ոք իձէնջ ասէ. «Ես Պօղոսեան եմ. եւ միւսն՝ եթէ ես Ապօղոսեան, եւ միւսն՝ եթէ ես Կեփայեան, եւ միւսն՝ եթէ ես Քրիստոսեան: Իսկ արդ բաժանեալ ինչ իցէ Քրիստոս: Միթէ Պօղոս *իշխէ* իցէ վասն ձեր, կամ յանուն Պօղոսի *մկրեցաւ*... Ո՞չ ապաքէն մարմնաւոր էք, եւ ըստ մարդկան զնայք: Իսկ արդ ո՞վ է Պօղոս կամ ո՞վ է Ապօղոս... Ես տնկեցի, Ապօղոս ջուր ետ, այլ Աստուած անեցոյց. այսուհետեւ ոչ այն ոք ինչ է որ տնկեացն, եւ ոչ այն որ ջուրն ետ, այլ որ անեցոյցն Աստուած: ... Հիմն այլ ոչ ոք կարէ դնել քան զեղեալն, որ է Յիսուս Քրիստոս: ... Այսուհետեւ մի ոք պարծեսցի իմարդկանէ (կամ իմարդիկ). զի «ամենայն ինչ ձեր է, եթէ Պօղոս, եթէ Ապօղոս, եթէ Կեփաս... ամենայն իմչ ձեր է, որք Քրիստոսի» (Ա. Կորնթ. Ա, 11—13. Գ, 4—11, 21—23):

Այս խօսքերուն ինչ քաշքըշած մեկնութիւններ ալ ուզէ մէկը տալ, անկարելի է որ կարենայ ուրանալ թէ Քրիստոս, եւ *միայն* Քրիստոս է բացարձակ գլուխ ընդհանուր եկեղեցւոյ. ոչ Կեփաս (Պետրոս), ոչ Պօղոս եւ ոչ Ապօղոս, ուստի եւ ոչ նոցա յաջորդները:

Պապականք կշանան հաստատել թէ եկեղեցւոյ հիմը Պետրոս առաքեալն է, եւ իրենց խօսքին ապացոյց կառնուն Աւետարանին մէջ Քրիստոսի Տեառն մերոյ ըսածը թէ «Դու ես *վեմ*, եւ իվերայ այդր վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ» (Մատթ. ԺԶ, 18): Բայց երբոր կտեսնեն Պօղոս առաքելոյն խօսքը թէ «Շինեալք իվերայ *հիման առաքելոց եւ մարգարեից*, որոյ է *գլուխ անկեանն* Քրիստոս Յիսուս, յորում ամենայն շինուածն յօդեալ եւ պատշաճեալ՝ անէ իտաճար սուրբ տերամբ, յորում եւ դուք ընդ նմին շինիք իբնակութիւն Աստուծոյ հոգւով» (Եփես. Բ, 21—22). ինչպէս չեն ուզեր հասկընալ թէ Պետրոսի առաքելոյն *վեմ* ըսուիլը

եզական յատկութիւն մը չէ, այսինքն միայն իրեն համար չէ, այլ ամենայն առաքելոց եւ մարգարէից վարդապետութեանը համար է. իսկ բուն *վիմը*, այսինքն եկեղեցւոյ շինուածքին հիմը Քրիստոս է: — Ի՞նչպէս չեն լսեր նոյն իսկ Պետրոս առաքելոյն ըսածը թէ „Դուք „իբրեւ զվէմս կենդանիս շինիք տաճար հո- „գեւոր. քանզի կայ իսկ իզրի, եթէ ահաւ- „սիկ ղենմ իմիոն *վիմ ընկիր՝ զոռիս անկեան* „*պատուական*, եւ որ ինա հաւատասցէ՝ մի ա- „մաչեսցէ“ (Ա. Պետր. Բ, 5—6): Եւ թէ ո՞վ է այն վէմը՝ Պօղոս առաքեալ կցուցրնէ յայտնապէս ըսելով. „Եւ *վիմն* էր ինքն Քրիստոս“ (Ա. Կորնթ. Ժ, 4): Անկէց ալ առաջ՝ ինքը Քրիստոս տէրն մեր *վիմ* բառը խորհրդական մըտքով իրեն վրայ կառնու ու կըսէ. „Որ անկցի իվերայ *վիմիս* այսորիկ՝ փշրեսցի, եւ յոյր վերայ անկցի՝ հոսեսցէ զնա“ (Մատթ. ԻԱ, 44):

Պապականք կպնդեն թէ ընդհանուր եկեղեցւոյ մի միայն զլուսը պապն է. բայց Պօղոս առաքեալ պատասխան կուտայ թէ „Զամենայն ինչ հնազանդ արար իներքոյ ոտից նորա, եւ զնա եղ զոռիս իվերայ ամենայն իրիք եկեղեցւոյ, *որ եւ մարմինն նորա*“ (Եփես. Ա, 22—23):

Պապականք կըսեն թէ պապն է հովուապետ կամ Գերագոյն հովիւ եկեղեցւոյ, եւ չեն պատկառիր իՔրիստոսէ՝ որ կհաստատէ թէ „*Ես եմ հովիւն քաջ . . . Եւ եղիցին մի հօտ եւ մի հովիւ*: Ոչխարք իմ ձայնի իմում լսեն եւ զկնի իմ զան: Ոչ ոք կարէ յափշտակել զնոսա իձեռաց իմոց: Հայրն իմ ետ ինձ զնոսա“ (Յովհ. Ժ, 14, 16, 27—29):

Եւ Պօղոս առաքեալ կըսէ. „Աստուած խաղաղութեան որ եհան իմեռելոց *զհովիւն հօտից զվեծն* արեամբ յաւիտենական ուխտին՝ զՏէր մեր Յիսուս“ (Եբր. ԺԳ, 20):

Պապը ինքզինքը միայն կանուանէ *ֆահսնայայես*. բայց Պօղոս առաքեալ կըսէ. „Քրիստոս ոչ եթէ անձին ինչ շուք եղ լինել *ֆահսնայայես*, այլ որ խօսեցաւն առ նա՝ թէ Որդի իմ ես դու, եւ ես այսօր ծնայ զքեզ“: Որպէս եւ իմիւսումն ասէ. „Դու ես *ֆահսնայ յաշեսեան* ըստ կարգին Մեկրիսեղեկի“ (Եբր. Ե, 5—6):

Պապականք մտքերնին դրած են թէ պապն է անսխալ ուսուցիչ հաւատոյ. եւ չեն լսեր Քրիստոսի ըսածը թէ „Բայց դուք մի գոք կոչէք վարդապետ, զի *մի* է ձեր ուսուցիչ, եւ

ամենեքեան դուք եղբարք էք: Եւ մի կոչիցիք ուսուցիչք, զի *ուսուցիչ* ձեր Քրիստոս է“ (Մատթ. ԻԳ, 8—9): Եւ դարձեալ, „Դուք կոչէք զիս *վարդապետ* եւ *shir*, եւ բարուք ասէք, քանզի *եւ իսկ*“ (Յովհ. ԺԳ, 13):

Գիտեմք որ այս ամենայն վկայութեանց դէմ պապականք մէկ պատասխան մը միայն ունին, եւ զայն կուզեն կրկնել անդադար. այսինքն թէ *աներեւոյր* զլուս, քահանայապետ, հիմն, հովիւ եւ վարդապետ եկեղեցւոյ Քրիստոս է, բայց *երեւելին* պապն է: Բայց մեք կը հարցընեմք իրենց թէ այդ զանազանութիւնը Աւետարանին որ տեղը զրուած է, կամ թէ սրբոց Հարց մէջէն ո՞վ ըսեր է այդ բանը, կամ ընդհանուր սուրբ ժողովներէն որք հաստատեր է: Եւ ինչ հարկ է որ եկեղեցին Քրիստոսի երեւելի լինելուն պատճառաւ՝ մէկ երեւելի զլուս եւս ունենայ անպատճառ աշխարհիս վրայ: Եթէ Քրիստոս տէրն մեր հարկաւոր ճանչնար այս բանս, միթէ չէր ըսեր գոնէ մէկ անգամ՝ թէ իմ փոխանորդս կամ յաջորդս պապը պիտի լինի երկրիս վրայ:

Գ. Իրաւ է որ ըսաւ Քրիստոս առաքելոց թէ Ով որ ձեր խօսքը մտիկ ընէ, իմ խօսքս մտիկ ըրած կլինի. նմանապէս իշխանութիւն տուաւ նոցա կապելու եւ արձակելու, եւ իւր ոչխարները հովուելու. բայց տեղ մը ըսաւ արդեօք թէ այդ իշխանութիւնները պապէն միայն առէք ու միայն պապին հրամանովը բանեցուցէք: Իրաւ է որ Պետրոս առաքելոյն ըսաւ Քրիստոս „Դու ես վէմ.—Արածեա զոչխարս իմ.—Զոր արձակեսցես յերկրի՝ եղիցի արձակեալ յերկինս“: Բայց այս խօսքերը սուրբ Հարք միշտ հասկըցած են ամենայն առաքելոց ըսած իդէմս Պետրոսի. վասնզի կտեսնեն որ յիրաւի նոյն եւ նոյնպիսի խօսքեր ամենայն առաքելոց ըսեր է Քրիստոս, եւ բնաւ երբէք չէ ըսած Պետրոսի թէ դու միայն ես վէմ, դու միայն ես հովիւ, դու միայն ես քահանայապետ, դու միայն ես հիմն, դու միայն ես ուսուցիչ, դու միայն ես տէր եւ զլուս ամենայն առաքելոց, դու միայն ես իմ փոխանորդս, եւ քեզի պիտի հնազանդին առաքեալները, քու յաջորդացդ ալ պիտի հնազանդին առաքելոց յաջորդները:

Ընդ հակառակն, օր մը առաքեալները վեճ բացին իրարու հետ թէ մէջերնին *մեծը* ո՞վ է. Յիսուսս նստաւ, քովը կանչեց զանոնք ու ը-

սաւ. Թէ որ մէկը կուզէ առաջին լինել, թող ամենէն յետին եւ ամենուն սպասաւոր լինի. „Եթէ ոք կամի առաջին լինել, եղիցի ամենեցուն կրտսեր եւ ամենեցուն պաշտօնեայ“ (Մարկ. Թ, 32—33):

Ուրիշ անգամ մը Յովնանէս աւետարանիչ եւ Յակոբոս առաքեալ խնդրեցին իՔրիստոսէ որ թագաւորութեան ժամանակը՝ իրենցմէ մէկը Քրիստոսի աջ կողմը նստի, միւսը ձախ կողմը. այս բանիս վրայ առաքեալները նեղացան, ոչ թէ անոր համար որ իբր թէ անով Պետրոս առաքելոյն պատիւը յափշտակուած կլինէր, հապա անոր համար որ հաստատ զիտէին թէ իրենց մէջ մեծ կամ պզտիկ չկայ, այլ ամենքն ալ հաւասար եղբարք են, եւ իրենց մեծը Քրիստոսն է միայն: Տէրն մեր ալ անոնց կարծիքը հաստատեց ու ըսաւ. Դուք ալ զիտէք որ զանազան ազգերը մէկմէկ իշխաններու ձեռքով կկառավարուին, եւ նոցա տիրապետութեանը տակն են. բայց ձեր մէջ այնպէս պիտի չլինի. ձեր մէջէն ով որ մեծ լինել ուզէ՝ թող ամենուն ծառան լինի, եւ ով որ ուզէ առաջին լինել, ամենէն յետինն լինի: Ինչպէս որ նաեւ Որդին մարդոյ (Քրիս-

տոս) անոր համար չեկաւ աշխարհք որ ծառայութիւն ընդունի, հապա անոր համար որ ինքը ուրիշներուն ծառայէ, եւ կեանքը դնէ ուրիշ շատ մարդկանց փրկութեանը համար (Մարկ. Ժ, 35, 43):

Այս խօսքերը լսողն եւ ուղիղ հասկընալ ուզողը՝ ինչպէս կրնայ ըսել թէ Պետրոս առաքեալ միւս առաքելոց մեծն է, զյուսն է, իշխանն է. կամ թէ պապը՝ իբրեւ յաջորդ Պետրոսի՝ միւս առաքելոց յաջորդներուն մեծն է, զյուսն է, *skrn* է: Ինչպէս կրնայ կրտսմ այս բանը պնդել՝ առանց Աւետարանն ուրանալու:

Եթէ այսպէս դիւրաւ կհերքուի պապին զիսաւորութիւնը, եւ յայտնապէս կցուցուի թէ յափշտակութիւնն է իրեն ըրածը՝ երբոր կուզէ ուրիշ մասնաւոր եկեղեցեաց վրայ տիրապետել, որչափ եւս առաւել անտեղի է կարծելը թէ պապը իրաւունք ունի ժամանակաւոր իշխանութիւն ունենալու, կամ թէ ունեցեր է ատենով այսպիսի ժամանակաւոր իշխանութիւն, եւ այսուհետեւ ալ պէտք է ունենայ:

Այս մասին վրայ ալ յաջորդ ամսաթերթին մէջ կխօսինք:

ԱՌԱԿ

ԱՐԾՈՒԻ ԵՒ ՄԵՂՈՒ.

Երանի որ իհանդէս նահատակի քաջութեան. Գանգի եւ այս նըմին խրախոյս է համբուն Ձի վկայ գործոցն ունի զաշխարհս ամենայն: Բայց օրհնեալ եւ որ ցածուն եւ թաքուն ձրգնի անխոնջ եւ վաստակէ անդադար, եւ ոչ ունի ակրն պատուոյ եւ փառաց, Այս միայն փոյթ է նորա, սոյն մըխիթար, Ձի բոլորիցն իցէ օճան միշտ բարեաց:

* *

Տեսեալ զոռոգն Արծուի երբեմն ըզՄեղուն Ձի տաղտապեալ յածէր կոծէր ըզձաղկօք, Ասէր ցրնա պըչրելով.

Ձի եղկելի թըւիս ինձ դուն

Հանդերձ այդքան ջանիւղ այդքան քո խելօք: Չամառն ողջոյն ծեփս հարկանէք բովանդակ Հազարսուրբ իմի զընդեալ խուն փեթակ, Իսկ ապա ով որ ծանիցէ զքո վաստակ:

Ես չիմանամ բնաւ արդարեւ թէ որպէս Չամբս բազումքս խոնջիցի ոք անդուլ, եւ իվերջէ իւ կընքիցէ գիւր հանդէս, Չոյզ բոլորից անյայտ մահուամբ եւ զանխուլ:

Քանի է խրտիր ընդ իս եւ ընդ քեզ.

Մինչ սաւառնիմ ես շառաշողքս թեւօք

Եւ գնամ քերեմ ընդ ամպօք,

Ձիշխեն յահէս թրուշունք յերկրէ վերանալ,

Հովիւք անքուն հրակեն հօտիցըն խաշանց.

Ձիշխէ այծեամն իղաշտ արձակ սրբանալ,

Եւ ոչ կըքրել երբէք ընդ իս ինախանձ: —

Ասէ մեղուն. Կեցցես յաւերժ դու փառօք,

Եւ հոխասցիս Արամազդայ պարգեւօք.

Ես իվաստակ ծընեալ բնաւից օգտակար

Ոչինչ հոգամ զիմս իհրոշակ տալ զանուն.

Բըճիճքըն մեր զայս տան ինձ շատ մըխիթար

Ձի եւ իմոյն է անդ կաթիլ մի մեղուն:

ԳՌԻՂՈՎ: